4. *Стіглиц Дж.Е.* Економіка державного сектора: Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. / Дж.Е. Стігліц - К.: Основи, 1998. – 854 с.

Петрушка О. В.
здобувач кафедри фінансів

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ РЕЖИМУ ДОСТРОКОВОГО ВИХОДУ НА ПЕНСІЇ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Особливістю пенсійної системи нашої держави є наявність можливості дострокового виходу на пенсії для значної частини застрахованих осіб. Велика група зайнятих осіб в Україні зберігають за собою право на пільгові пенсії зважаючи на характер їхньої роботи. Привілеї при цьому, зазвичай, полягають у можливості дострокового виходу на пенсію при наявності певного стажу роботи або ж при досягненні віку, який є менший, ніж законодавчо встановлений пенсійний вік для громадян. Ідея застосування механізму призначення дострокових пенсій пов'язана з припущенням втрати професійної працездатності раніше, ніж встановлений в країні пенсійний вік. Дослідження практики призначення пенсійних виплат на пільгових умовах дало змогу з'ясувати чинники, що слугують обґрунтуванням для встановлення преференцій щодо визначення часу виходу на пенсію. Основними з цих чинників є:

– шкідливі, важкі та небезпечні умови праці (працівники, зайняті повний робочий день на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, а також на роботах із шкідливими і важкими умовами праці; працівники, які зайняті на інших професіях, пов'язаних із важкими умовами праці та ін.);

– несприятливе середовище зайнятості працюючих, пов'язане з постійним підвищеним емоційним і психологічним навантаженням (окремі категорії професій, зокрема окремі категорії працівників авіації та льотно-випробного складу, працівники освіти, охорони здоров'я, а також соціального забезпечення, які в будинках-інтернатах для престарілих та інвалідів і спеціальних службах безпосередньо зайняті обслуговуванням пенсіонерів та інвалідів та ін.);

– медико-біологічні та соціальні особливості розвитку та життєдіяльності працівників (багатодітні матері; матері інвалідів з дитинства; особи, хворі на гіпофізарний нанізм (ліліпути), і диспропорційні карлики та ін.);

– катастрофічні наслідки техногенних аварій (постраждалі від Чорнобильської катастрофи).

Безумовно перелічені вище чинники заслуговують уваги і, напевне, потребують застосування певних фінансових інструментів для компенсації їхнього негативного впливу на людей. Тривалий час функціонуюче в країні державне пенсійне забезпечення із домінуючою у ній роллю держави, брало на себе обов'язки щодо преференцій окремим категоріям працюючих, що перебувають під впливом негативних чинників. Однак розбудова в Україні пенсійної системи на страхових засадах потребувала уніфікації правил участі в державному пенсійному страхуванні, в тому числі запровадження уніфікованих правил сплати внесків на державне пенсійне страхування та одержання пенсійних виплат. Це розуміли також автори пенсійної реформи, що здійснювалася в Україні у 2003–2004 рр. В ухваленому 9 липня 2003 р. Законі України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" №1058-IV було передбачено низку заходів, які у процесі реформування пенсійної системи мали б вирішити проблему преференцій для визначення пенсійного віку для окремих категорій працюючих. Так, пунктом 2 прикінцевих положень цього Закону України передбачено, що пенсійне забезпечення застрахованих осіб, які працюють на посадах, що дають право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах або за вислугу років здійснюється згідно з окремим законодавчим актом через професійні та корпоративні фонди [1]. Проте за увесь період реформування пенсійної системи в нашій державі, не вдалося сформувати законодавчої бази, яка б регламентувала діяльність корпоративних і професійних фондів.

Застосування пільгового режиму виходу на пенсію фактично слугує додатковим до оплати праці заохоченням для зайнятості на виробництвах, що справляють шкідливий вплив на людину. Таким чином, можливість дострокового виходу на пенсію, слугує компенсатором негативного впливу умов праці на людину. На нашу думку, очікувана грошова винагорода у вигляді пенсії, право на одержання якої надається раніше, ніж встановлений у державі пенсійний вік не може бути адекватною компенсацією нега-

тивного впливу на організм працюючого шкідливих умов праці. Безумовно для кожного індивіда зокрема, як для суспільства загалом, набагато важливіше запобігати втратам здоров'ю внаслідок несприятливих умов праці, зберігати і продовжувати тривалість активного життя [2, с. 45]. Завдання побудови індустріальної економіки в тоталітарній країні вочевидь не передбачало формування соціально орієнтованих трудових відносин та комфортні умови праці громадянам. Кризовий період розвитку вітчизняної економіки в 90-і роки минулого століття призвів до погіршення якості робочих місць. Пожвавлення економічної активності в нашій державі переважно базувалося на реалізації потенціалу існуючих у країні виробничих потужностей, які, нерідко фізично і морально застарілі і не відповідають сучасним умовам. В таких умовах наявність пільг щодо виходу на пенсію слугує дієвим чинником залучення працівників на робочі місця, які не відповідають сучасним умовам щодо комфортної праці, що, зокрема, призводить до консервації умов праці на шкідливих виробництвах та, як наслідок, до зменшення гостроти потреби в інвестиціях у модернізацію вітчизняної економіки.

Окремої уваги потребує аналіз механізму формування фінансових ресурсів для виплат пенсій осіб, що мають право на її дострокове одержання. Як вже зазначалося вище, сьогодні залишається не реалізованою норма Закону України "Про державне пенсійне страхування" щодо функціонування професійних і корпоративних фондів. В таких умовах законотворень поклав обов'язок фінансового забезпечення пенсійних виплат осіб, які здобувають право дострокового виходу на пенсію на роботодавців. Так, підприємства та організації, вносять до Пенсійного фонду плату, що покриває фактичні витрати на виплату і доставку пенсій особам, які здобули право на достроковий вихід на пенсію. Таким чином, в тому разі, коли особа була в різний час зайнята на шкідливих виробництвах декількох підприємствах, то їй пенсійні виплати відшкодовує останній роботодавець. Слід зазначити, що на розмір пенсії осіб, які достроково виходять на пенсію впливають розміри раніше одержуваних доходів, у тому числі, які працівник одержував не на шкідливих виробництвах. Однак, виходячи з букви закону, весь тягар щодо фінансування пенсійних виплат особи, яка здобула право на достроковий вихід на пенсію до тих пір поки вона не досягне пенсійного віку припадає на останнього роботодавця. Це призводить

до появи суттєвих проблем на ринку праці – працівники, які вже тривалий період стаж роботи на шкідливих виробництвах перебувають в умовах підвищеного ризику звільнення. Знайти їм роботу буде дуже важко, з огляду на те, що наступний роботодавець буде змушений вносити додаткові кошти на фінансування пенсійних виплат.

Вагомим недоліком діючого механізму фінансового забезпечення пенсій особам, які здобули право на достроковий вихід є залежність Пенсійного фонду від стабільності сплати роботодавцями платежів у той період, коли особа не працює, а одержує пенсію. В тому випадку, коли підприємство перестає бути фінансово спроможним виконувати свої зобов'язання перед Пенсійним фондом України щодо компенсації фактичних витрат на виплату і доставку пенсій особам, які здобули право на достроковий вихід на пенсію, відповідні зобов'язання бере на себе держава. Таким чином це створює додаткові ризики фінансової стабільності і збалансованості функціонування Пенсійного фонду України та послаблює страхову складову пенсійних виплат.

Слід зазначити, що чинне законодавство звільняє цілі галузі від сплати коштів Пенсійному фонду України для компенсації витрат, пов'язаних з достроковою виплатою пенсій, а перекладає ці зобов'язання на Державний бюджет України. Відповідно до чинного законодавства, таким чином здійснюється виплата пенсій особам, які були безпосередньо зайняті повний робочий день на підземних роботах (включаючи особовий склад гірничорятувальних частин) з видобутку вугілля, сланцю, руди та інших корисних копалин, на будівництві шахт та рудників. Крім цього, в законодавстві передбачено компенсації Пенсійному фонду України з державного бюджету для пенсійних виплат низки категорій працівників, які здобули право на достроковий вихід на пенсію, зокрема, для:

– трактористів-машиністів, безпосередньо зайнятих у виробництві сільськогосподарської продукції в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства;

– жінок, які працюють трактористами-машиністами, машиністами будівельних, шляхових і вантажно-розвантажувальних машин, змонтованих на базі тракторів і екскаваторів;

– жінок, які працюють доярками (операторами машинного доїння), свинарками-операторами в колгоспах, радгоспах, інших підприємствах сільського господарства;

– жінок, зайнятих протягом повного сезону на вирощуванні, збиранні та післязбиральній обробці тютюну;

– жінок, які працюють у сільськогосподарському виробництві та виховали п’ятеро і більше дітей [1; 3].

Отже, чинний механізм фінансового забезпечення виплати дострокових пенсій зазвичай передбачає перекладання відповідних зобов’язань на державний бюджет. Передбачені у пенсійному законодавстві преференції окремим працівникам щодо дострокового виходу на пенсії переважно оплачуються за рахунок коштів державного бюджету. Це дає змогу роботодавцям встановлювати оплату праці на нижчому рівні, порівняно з тим, який би спостерігався в разі відсутності подібних преференцій. Таким чином, реальну вигоду від застосування механізму дострокового виходу на пенсії одержують підприємства, до того ж ті, які забезпечують своїм працівникам важкі умови праці. Адже в цьому випадку частина оплати праці окремих категорій працюючих фінансується за рахунок загальносуспільних видатків. Наслідками застосування такого механізму є часткове перекладання зобов’язань щодо виплати заробітної плати працюючим на усе суспільства. Зважаючи на те, що формування пенсійних зобов’язань та їх виконання зазвичай не співпадає в часі, то це також призводить до перекладання в часі зобов’язань щодо внесків пенсійного страхування і вигід від пенсійних виплат. Наявність перерозподільчих ефектів зазвичай не враховується під час реформування пенсійної системи, що створює додаткові ризики для її нормального функціонування у майбутньому.

Література:

1. Закон України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» №1058-VI від 9 липня 2003 р. Зі змінами і доповненнями станом на 12.03.2011 р. [Електронний ресурс] : Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1058-15

2. *Ткаченко Л. Г.* Напрями розвитку системи соціального страхування в Україні / Л. Г. Ткаченко // Демографія та соціальна економіка. – 2008 – №1. – С. 42–52.

3. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 5.11.1991 р. №1788-XII : [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1788-12&p=1309938565809155.

Письменний В. В.
к. е. н., доцент кафедри фінансів

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ, ВІДКРИТОСТІ ТА ДОСТУПНОСТІ БЮДЖЕТУ: ДОСВІД РУМУНІЇ

Зважаючи на те, що бюджет формується за рахунок публічних ресурсів, здебільшого коштів платників податків, важливо знати, яким чином вони будуть витрачатися. Однак, на різних етапах організації бюджетних відносин для пересічних громадянин втрачається зв'язок між доходами, які надійшли у вигляді сплачених податків, й обсягом видатків, що спрямовуються на фінансування освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту і соціального забезпечення. Усугубляє дане явище фіскальний дисбаланс, при якому щорічне збільшення дохідної частини бюджету не впливає на забезпечення доступності суспільних послуг, підвищення ефективності управління фінансами, орієнтування розпорядників й одержувачів бюджетних коштів на досягнення кінцевих результатів.

Ця теза на сучасному етапі українського державотворення має стати лейтмотивом реформування нормативно-правового поля, позаяк визначений у Бюджетному кодексі України принцип публічності та прозорості побудови бюджетної системи передбачає тільки інформування населення з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного і місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного та місцевих бюджетів [1]. Іншими словами, населення фактично відсторонене від бюджетного процесу, що не відображає демократичні орієнтири розвитку суспільства, тому зміст даного принципу потребує уточнення і розширення сфери його застосування. Для прикладу, в практиці зарубіжних країн основний акцент зроблено на громадському обговоренні як проекту бюджету під час затвердження, так і річного звіту про його виконання.

Відтак викликає зацікавлення стаття 9 «Принцип публічності» Закону Парламенту Румунії «Про державні фінанси», в якій зазначено про обго-